

Payitaht'ın Avrupalısı Beyoğlu'nda İdareci Olmak: Mutasarrıf Bahri Paşa'nın Zor Günleri

Muharrem Öztel*

Öz

Payitaht içinde Beyoğlu'nu diğer idari bölgelerinden ayıran, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında tebarüz eden, kendine has özellikleri vardır. Burası çeşitli devletlere ait sefaretlerin bulunduğu merkezdir. Paranın tedavül miktarı ve hızının hayli yüksek olduğu sarrafları, bankerleri ve tüccarlarıyla bir ticaret merkezi olan kadim Galata buradadır. Birçok milletten yabancının, levantenin, Osmanlı tebaası gayrimüslim nüfusun yoğunlaştığı, çalışıp ikamet ettiği çok kültürlü yapısıyla öne çıkan bir bölgedir. Ayrıca bu dönemde başkentte güvenlik sorununun en yoğun yaşandığı, nitelik ve nicelik bakımından suçların en fazla kayda geçtiği yerdir.

Beyoğlu'nu farklı kılan bütün bu özellikler nedeniyle burada görevlendirilecek mülkî amirler ve memurlar hassasiyetle seçilmiştir. Bu anlamda muavin, vekâleten ve asaleten olmak üzere dokuz yılı bulan uzunca bir süre burada görev yapmış olan Bahri Paşa Saray ve Bâbîâli nezdinde başarılı bir idarecidir. Nitekim farklı yıllarda değişik derecelerde nişanlarla taltif edilmiştir. Ancak Beyoğlu mutasarrıfı Bahri Paşa'nın bulunduğu mevki nedeniyle dostu olduğu kadar düşmanı da çoktur. Burada en yüksek mülki amir iken zor

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Maliye Bölümü, İstanbul/Türkiye, muharrem.oztel@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4219-3990

günler geçirmesine neden olan kalpazanlıkla itham edilmiştir. Azledilerek tutuklanmış ve yargılanmıştır. Azil şekli ve tutuklanması, aleyhinde yapılan sevinç gösterileri gibi meydana gelen olaylar Sultan Abdülhamid'in tepkisine neden olmuştur. Bu süreçte yaşananlar iktidar çevresinde ve kamuoyu nezdinde etkili, nüfuz sahibi bazı güç odaklarının varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Bahri Paşa, Sultan Abdülhamid, Beyoğlu mutasarrıfı, kalpazanlık.

Being a Governer in Beyoglu, the Europe of the Ottoman Capital: Hard Days of Bahri Pasha, the Mutasarrif

Abstract

It had its own characteristics that distinguished Beyoğlu from other administrative districts in Payitaht, especially in the second half of the 19th century. This was the center where various states' embassies were located. The ancient Galata which was a trade center with sarrafs, bankers and traders was here. The amount, circulation speed of money was quite high here. It was a region that stands out with its multicultural structure where foreigners, Levantines and non-Muslim population were concentrated, work and reside. Beyoğlu was also the place where the security problems were experienced most in the capital in this period and crimes were recorded most in terms of various and quantity.

Because of all these features that make Beyoğlu different, the officers to be assigned here were been selected with great care. In this sense, Bahri Pasha, who has served here for a long period of nine years, in various positions, was a successful manager. As a matter of fact, he was awarded with different degrees of medals in different years. However, Bahri Pasha had a lot of enemies as well as his friends because of his duty. Here he was accused of counterfeiting, which led him to have hard times while he was a manager. He was dismissed, arrested and tried. The events that took place in this process caused the reaction of Sultan Abdulhamid. What happened to Bahri Pasha is pointing out the existence of some power centers that were influential around the government and the public.

Keywords: Suleyman Bahri Pasha, Abdulhamid II, mutasarrif of Beyoğlu, counterfeiting

Giriş

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, önceleri Suriçi (Dersaâdet) ile birlikte Üsküdar, Eyüp ve Galata'dan oluşan üç beldeyi (Bilâd-ı Selâse) içine alan dört idari birimden oluşuyordu. 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yapılan düzenlemeler neticesinde İstanbul vilayet idaresi ile bünyesinde livalar teşekkül ettirilmiştir. Bunlardan Beyoğlu livası¹ kendine has özellikleriyle payitahtta bir mutasarrıfın² idaresindeki diğer mutasarrıflıklardan ayrılmaktaydı. Sahip olduğu farklılıklar Saray ve Bâbîâli nazarında buranın idaresini öncesine nispetle özellikle bu dönemde daha nazik ve önemli hale getirmiştir.³ Nitekim Avrupa devletlerinin (düvel-i muazzama) temsilcisi olan sefaretler Beyoğlu'nda bulunmaktaydı.⁴ Burası yabancı, levanten⁵ ve gayrimüslim tüccar, esnaf ve bankerlerin faaliyet merkeziydi. Şirketleri, borsası, bankaları, sarraf ve bankerleriyle birlikte sahip olduğu ihracat ve ithalat limanı ile devletin bu yüzyılda dünyaya açılan kapısı, ticaretin ve finansın merkezi olan kadim Galata buradaydı. Başta Galata olmak üzere Beyoğlu'nun bütünü bu dönemde yerli ve yabancılar için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Beyoğlu iş kurmak için ortak arayanlar, Avrupa'da eğitim görmüş olup ders vermek veya iş bulup buraya yerleşmek amacıyla gazetelere ilan veren yabancıların hiç eksik olmadığı dinamik ve gelişen bir piyasaya sahipti. Bu bölge ticaretin olduğu gibi eğlencenin ve Batı kültürünün de yaşandığı payitahttaki yegâne yerdi. Bu haliyle Beyoğlu bu dönemde *Doğu'nun en Batılı ortamıydı*. Çeşitli dillerin konuşulduğu çok kültürlü bir sosyal dokuya sahipti. Bir piyese burada birçok dilde oynanırdı. Seyyar satıcılar farklı dillerde

- 1 10 Ağustos 1868 (21 Rebiülâhîr 1285) tarihli nizamnameyle Dersaâdet'te İstanbul Vilayeti adıyla bir idare teşekkül edilmiş; İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar ve Kaza-yı Erbaa liva/sancakları oluşturulmuştur. 1870 tarihi itibarıyla İstanbul'da Zaptiye Müşirliği (Nezaret) idaresinde Dersaâdet, Beyoğlu, Üsküdar ve Çekmece mutasarrıflıkları bulunmaktaydı. Mehmet Güneş, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Vilayet İdaresinin Teşekkülü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 37, 2015, s. 184-185.
- 2 Osmanlı devlet teşkilatında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak veya livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi. İlhan Ayverdi, "Mutasarrıf", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, 2006, s. 2158. Mutasarrıf ve mutasarrıflık hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Öreñç, "Mutasarrıf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, s. 377-379.
- 3 BOA, İ.DH. 825/66446, 1298 R 18 (20 Mart 1881).
- 4 1910 yılı Mart ayı itibarıyla idari bakımdan Beyoğlu sınırlarına dâhil olan semtler: Beyoğlu merkez, Taksim, Pangaltı, Dolapdere, Kasımpaşa, Hasköy, Galata, Beşiktaş, Arnavutköy ve Büyükdere'den müteşekkildir. BOA, *DH.EUM.THR*, 95/38, 1328 Ra 07 (19 Mart 1910).
- 5 Levantenler (Frenkler), yabancı uyruklu olup hangi millet ve dinden olurlarsa olsunlar, Osmanlı Devleti'nde doğup yaşayanlardır. Jean-Henry Abdolonyme Ubcini, *1855'de Türkiye*, çev. Ayda Düz, 2. cilt, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1977, s. 132.

gazete çığırtkanlığı yapardı. Saatlerin gonkları bile burada hem alaturka hem de alafranga vururdu.⁶

Beyoğlu yabancıların, levantenlerin, Osmanlı Devleti tebaası gayrimüslim Rum, Ermeni ve Yahudilerin yoğunlaştığı ve Müslüman tebaa ile birlikte yaşadığı, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında her milletten ve dinden insan için talebi yüksek bir yerleşim yeri olmuştur.⁷ 1885-1886 (1301) sayımına göre İstanbul nüfusunun (873 bin kişi)⁸ %44'ü müslüman, % 41'i gayrimüslim ve %15'i yabancıardan oluşuyordu. Bu tarihte İstanbul'da yaşayan yabancıların sayısı 130 bine yakındı.⁹ Bu dönemde yabancıların ve gayrimüslimlerin çoğu Beyoğlu Mutasarrıflığı sınırları içinde, daha önce İstanbul'un mesire yerleri arasında yer alan Beyoğlu sırtları ile Galata ve Taksim'in kuzeyi istikametinde gelişen yeni semtlerde meskûnlardı. Müslüman nüfus ise daha çok Tophane, Azapkapı ve Kasımpaşa semtlerinde yaşamaktaydı. Yine aynı yıla ait sayıma göre Galata'da nüfusun etnik yapısı içinde yabancıların oranı %47 iken, gayrimüslimlerin %32 ve Müslümanların %21,8'dir.¹⁰ 1906-1907 (1324) senesi itibariyle İstanbul nüfusunun %36 gibi önemli bir oranı Beyoğlu sınırları içinde yaşamaktaydı. Bunun içinde yabancıların oranı yaklaşık %40 iken, gayrimüslimlerin % 38 ve Müslümanların oranı ise % 22'dir. Bâbiâli nezdinde Beyoğlu'nun idaresi, yoğun ve kozmopolit nüfus yapısı nedeniyle diğer idari bölgelere nispet edilemeyecek derecede hassas olmayı zorunlu kılmaktaydı.¹¹

6 Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, İstanbul, Güncel Yayınları, 2003, s. 37; Nur Akın, *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 1998, s. 39.

7 Eldem, 1700'lere kadar Galata'da nüfusun en az yarısının müslüman tebaadan oluştuğunu belirtir. Bu tarihlerden sonra 18.yüzyılda başlayan ve özellikle 19.yüzyılda yoğunlaşarak devam eden süreçte içeride ve dünyada meydana gelen gelişmelerin etkisiyle nüfusun, etnik yapısının değişerek ağırlıklı olarak gayrimüslim tebaa ve yabancıardan oluştuğunu zikreder. Edhem Eldem, "Galata'nın Etnik Yapısı", *İstanbul*, sayı 1, İstanbul, 1992, s. 59, 61.

8 Bu sayı 1897 yılında 1.013.466 ya ulaşmıştır. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 216.

9 Karpat, *a.g.e.*, s. 215, 426. Bu tarihten 11 yıl sonra 1897 tarihinde yabancı uyrukluların sayısını erkekler için 99.564, kadınların sayısını 27.188 olmak üzere toplam 126.752 kişi olarak vermiştir. Karpat, *a.g.e.*, s. 333. Kayıtlara yabancı olarak geçenlerin bir kısmı yabancı bir ülke pasaportuna sahip olsa da aslında yerli gayrimüslimlendendi. Robert Mantran, *İstanbul Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 316.

10 Mantran, *a.g.e.*, s. 320-321; Akın, *a.g.e.*, s. 38. Başak Ergüden, *Galata Hanları (1868-1945)*, Say Yayınları, 2011, s. 207.

11 Bu tarihte İstanbul'un (Dersaadet, Üsküdar, Eyüp ve Beyoğlu) toplam nüfusu 782.227 kişidir. Beyoğlu'nda yaşayanların sayısı 281.237 kişidir. Karpat, *a.g.e.*, s. 334-335.

İstanbul dünyanın birçok ülkesinden insanı içinde barındıran, çok kültürlü ve etnik çeşitliliğe sahip nüfus yapısıyla öne çıkan bir dünya şehriydi. Bu durumun doğal bir neticesi olarak birçok dilde çıkan çok sayıda gazetenin yayımlandığı yendi. Türkçe, Rumca, Ermenice, İbranice gazetelerin yanında Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Sırpça ve İspanyolca dillerinde de günlük veya haftalık gazeteler çıkarılmaktaydı. İstanbul'da 19.yüzyılın ikinci yarısında çeşitli dillerde 40 kadar gazete yayımlanmaktaydı. 15 dolayında Osmanlıca, 10 Ermenice, 6 Rumca gazetenin haricinde Fransızca çıkanların sayısı 6-7'yi bulmaktaydı. Türkçe dışında çıkan gazetelere özellikle Beyoğlu sınırları dâhilindeki Galata ve Pera'da çalışan ve burada ikamet eden yerli ve yabancı kişiler müşteri olmaktaydı. Sadece Pera'nın çeşitli dillerde 6 gazetesi vardı. Nitekim burada iletişim dili Fransızcaydı. Fransızcanın haricinde İtalyanca, Almanca ve İngilizce gibi birçok Batı dilinin kullanımı burada yaygındı. Bu bölge sahip olduğu özellikleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun basın yoluyla da başta Avrupa olmak üzere dünyaya açılan kapısıydı.¹²

Saray ve Bâbiâli nazarında Beyoğlu'nun idaresini önemli kılan özelliklerinden bir diğeri ise *uygunsuz takımının* özellikle Galata'nın bazı yerlerinde yoğunlaşarak bu bölgeyi kendilerine merkez ve mesken tutmuş olmalarıydı.¹³ Ubicini'ye göre Beyoğlu, sunduğu kazanç fırsatlarıyla yabancı maceraperestleri, serserileri kendine çekmiş, bu kesimlerin akın akın gelmesiyle de Avrupa'nın batakhanesi, (ihtilallerden kaçanların) sürgün yeri ve *serseri yatağı* haline gelmiştir. Bu kesimler burada vatandaşı oldukları ülkelere ait sefaretlerin koruması altında bulunuyorlardı.¹⁴ Kırım Savaşı sonrasında Fransız konsolosluğundaki görevi nedeniyle bir müddet İstanbul'da ikamet eden La Baronne Durand de Fontmagne'de yine benzer şekilde; *birçok ülkeden gelen maceracı kanun kaçağının meskeni bu semtlerdi* diyerek Galata ve Pera'nın sorunlu bu kesimine dikkat çekmiştir.¹⁵ Nitekim İstanbul genelinde meydana gelen suç niteliğindeki olayların emniyet kayıtlarına nicelik ve yoğunluk bakımından en fazla yansıdığı yer Beyoğlu'ydu. Mutasarıflık veya Belediye olarak Beyoğlu dâhilinde meydana gelen polisiye vakaların sayısı ve yoğunluğu bu duruma işaret eder niteliktedir. Örneğin Beyoğlu polis müdüriyeti kayıtlarına yansıyan 1907-1911/1323-1326 senelerine ait dört yılın yıllık ortalama olay sayısı hayli yüksek bir şekilde 9873 adet vaka olarak gerçekleşmiştir. Bu kayıtlarda suçlar 53 başlık altında toplanmıştır. Bu

12 Akın, *a.g.e.*, s. 15; Karpat, *a.g.e.*, s. 195-196, 202.

13 BOA, *İ.DH*, 825/66446, 1298 R 18 (20 Mart 1881).

14 Ubicini, *a.g.e.*, s. 136.

15 La Baronne Durand de Fontmagne, *Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul*, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1977, s. 65.

yıllara ait istatistiklere yansıyanlar içinde vaka sayısı ile öne çıkan bazı suçların bu dört yıla ait yıllık ortalama sayıları ise şu şekilde gerçekleşmiştir: İlgili dört yılın ortalaması olarak 89 sikke kalpazanlığı ve kalp para sürücülüğü, 1191 âdi hırsızlık, 653 yankesicilik, 440 devlet memurlarına ve zabıtaya hakaret, 606 şiddetli darp ve yaralama, 100 dolandırıcılık ve 23 adet gerçekleşmiş intihar olayı kayda geçmiştir.¹⁶ Beyoğlu sınırları içinde meydana gelen adli vaka yoğunluğunu daha iyi anlamak için Suriçi İstanbul'u ile burada meydana gelen olay sayılarını karşılaştırmak faydalı olacaktır: 1909-1910 (1325) yılının Ağustos-Şubat dönemine ait 6,5 aylık sürede Suriçi İstanbul'unda toplam olay sayısı 2077 iken Beyoğlu'nda 2833 olmuştur. Mesela aynı dönemde Suriçi'nde meydana gelen darp ve yaralama olayı 956 iken Beyoğlu'nda 1392 olmuştur. Aynı sırayla hırsızlık 444'e 499; dolandırıcılık 33'e 48; memurin ve zabıtaya hakaret 60'a 100; intihar 1'e 6; rüşvet 6'ya 15; yankesicilik 37'ye 106; katil 1'e 9 olay olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde İstanbul'un genelinde nüfusun ancak ortalama üçte birinin Beyoğlu'nda yaşadığı düşünüldüğünde bu bölgedeki kişi başına düşen polisiye ve adli vaka sayılarındaki yükseklik ve yoğunluk daha iyi görülecektir.¹⁷ Ubicini de bu istatistiklerden ortalama yarım asır önce İstanbul'un bu iki yakasını karşılaştırmıştır: *Geceleri evlerin kapılarının basit bir sürgüyle kapatıldığı o koca Pa-yitaht (Suriçi) da yılda sadece 4 hırsızlık vakası kaydedilmekte iken münhasıran Hristiyanların ikamet ettikleri Pera ve Galata semtlerinde gün geçmez ki hırsızlık yapılmasın veya bir cinayet işlenmesin* diyerek farkı ortaya koymuştur.¹⁸ Toprak, Galata/Beyoğlu bölgesinde suçların ve suçluların özellikle bu yüzyılda yoğunlaşarak artmasını bu bölgenin dönem içinde hızla Batılılaşarak kentleşmesiyle birlikte geleneksel yaşam tarzından uzaklaşmasına bağlar. Modern yaşam biçimi şehrin sakinlerini anonimleştirmiş otokontrolü sağlayan geleneksel mahalle denetiminden uzaklaştırmıştır.¹⁹

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin Beyoğlu livası gibi önemli bir idari biriminde en üst düzeyde mülkî amir olarak görev yapan, memuriyet hayatında birçok ödülle taltif edilmiş mutasarrıf Bahri Paşa'nın (Süleyman Bahri) vazifesi dolayısıyla başına gelenleri ve bu süreçte yaşananları ele almaktadır. Böylece olayların meydana gelmesinde etkili olan; döneme ait şartların, bölgenin ve şahısların rolüne ilişkin bazı değerlendirmeler yapma imkânı aranmıştır. Çalışmada başvuru

16 BOA, *DH.EUM.KADL*, 13/47, 1329 R 10 (10 Nisan 1911).

17 BOA, *DH.EUM.THR*, 95/39, 1328 Ra 07 (19 Mart 1910).

18 Ubicini, *a.g.e.*, s. 79.

19 Zafer Toprak, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde İstanbul Sokaklarında Marjinaler: Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler" *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no 38, Mart 2008, s. 275-276, 278.

başlıca kaynaklar, olayların meydana geldiği süreçte devletin ilgili organlarına yansıyan gelişmelerle şekillenen resmi kayıtlardır.

Beyoğlu Mutasarrıflığına Yapılan Atamalarda Gösterilen Hassasiyet

Beyoğlu'nun yukarıda zikredilen özellikleri, Saray'ın ve Bâbüâlî'nin bu bölgede emniyet ve huzurun tesisini sağlamak adına yaptığı atamalarda çok daha titiz hareket etmelerini zorunlu kılmıştır. Burada görevlendirilen memurların yetkin ve güvenilir *muktedir ve mutemet* olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Çalışmanın konusunu teşkil eden Beyoğlu mutasarrıfı Bahri Paşa'nın da bu özen ile görevlendirilmek üzere seçilen idarecilerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bahri Paşa'nın, dönemin Zaptiye ve Harbiye nazırları tarafından, *idaresi hassasiyet gösteren bu mutasarrıflığın sorumluluğunu alacak ehliyet ve güce sahip, memuriyetini layıkıyla yerine getiren bir kişi* olarak tanımlandığı görülür. Öyle ki nazırların, sadık ve ehliyet sahibi biri olarak tanımladıkları Bahri Paşa'nın, "görevinde fevkalade bir surette başarılı olduğunu, görev alanında emniyet ve asayişin temin etmesi nedeniyle bu güzel hizmetlerine karşılık" taltif edilmek üzere ödüllendirilmesi için teklifte buldukları görülür. Neticede Bahri Paşa'ya 1880 senesi içinde 3.rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir.²⁰ Bununla birlikte 1880 yılı içinde rütbesi alaybeyliğinden mirmiranlık (beylerbeyi) rütbesine yükseltilmiştir.²¹ Özellikle görev alanının Beyoğlu olması nedeniyle kendisine 1881 yılında istisnai bir rütbe olan Rumeli Beylerbeyliği payesi de ihsan edilmiştir.²²

Beyoğlu'nun sahip olduğu hassasiyet bürokratik süreçlerde öne çıkarılan bir husustur. Bu idari bölgede görev yapan memurlar üst makamlara arz ettikleri taleplerin kabul görmesi için gerekçe olarak bölgede görev yapmanın zorluklarını

20 BOA, İ.DH, 812/65593, 1297 N 30 (5 Eylül 1880). Olumsuz örnekleri görmek de mümkündür. Mesela Zaptiye Nazırının (Bahri Paşa'nın haleflerinden) Beyoğlu Mutasarrıfı Hasip Efendi'nin görevini yerine getirmediğini, işleri muavinine bıraktığını ve kendisinin gayri meşru işlere bulaştığını ifade eden ayrıntılı bir şikâyet dilekçesini Yıldız'a gönderdiği görülür. BOA, Y.PRK.ZB, 11/37, 1310 N 24 (11 Nisan 1893).

21 Paşa'nın geçmiş hizmetlerine istinaden alaybeyliğinden mirmiranlık rütbesine tayin talebi Dâhiliye ve Zaptiye nazırlarının da uygun görmesi ve Saray'a teklifi sonucunda 1 Ağustos 1880 (24 Şaban 1297) tarihli irâde-i seniyye ile kabul edilmiştir. BOA, İ.DH, 809/65410, 1297 Ş 23 (31 Temmuz 1880).

22 Dönemin Zaptiye ve Harbiye nazırları, İpek mutasarrıfı Ali Paşa ile Prizren mutasarrıfı Hasan Paşa'ya Rumeli Beylerbeyliği payesi (rütbe) verilmesini emsal göstererek Beyoğlu idaresinin bahsi geçen özellikleri nedeniyle Bahri Paşa'ya da bu rütbenin verilmesini Bâbüâlî'den talep etmiştir. Neticede Sultan II. Abdülhamid'in onayıyla Bahri Paşa bu unvana sahip olmuştur. BOA, Y.EE, 72/162, 1298 Ş 04 (2 Temmuz 1881), s. 17; İ.DH, 825/66446, 1298 R 18 (20 Mart 1881).

dile getirdikleri görülür. Örneğin, Bahri Paşa'nın buradaki görevinin asaleten tasdik edilmesi sürecinde *hususiyile oraların derkâr olan ehemmiyeti cihetiyle* diyerek atanma gerekçesinde bu bölgenin sahip olduğu ehemmiyeti öne çıkartarak vurguladığı görülür.²³ Yine mesela, Beyoğlu üçüncü sınıf mutasarrıflık olduğu için maaşlarda yapılan düzenleme neticesinde buranın idaresi 1881 tarihinde polis müdürlüğüne dönüştürülmüştür.²⁴ Bu durum karşısında Bahri Paşa, yapılan bu düzenleme ile 7500 kuruştan 5000 kuruşa gerileyen maaşının tekrar eski haline yükseltilmesi için yaptığı müracaatın gerekçesinde, icra ettiği görevin hassas ve önemli bir yer olan Beyoğlu'nda olduğunu vurgulamıştır. Buradaki görevi nedeniyle zorunlu ve olağan dışı masraflar yapmak ve haftanın 2-3 gecesini idarede geçirmek zorunda olduğunu ifade etmiştir. Neticede Bahri Paşa'nın, maaşı nispetinde hizmet, gayret ve sadakatının de artacağı ifade edilerek bu ayrıcalık talebi kabul edilmiş ve maaşı tekrar 7500 kuruşa çıkarılmıştır.²⁵

Mutasarrıf veya polis müdürlerinin atanması ve görevden el çektirilmesi (azil) diğer benzer idari birimlerde olduğu gibi Sultan'ın iradesine tâbi olup padişah buyruğu (irâde-i seniyye) ile yapılmaktaydı. Burada görev verilenlerin daha önce önemli mevkilerde hizmet etmiş tecrübe sahibi mülkî amirler ve memurlar arasından seçilerek atanmasına özen gösterilmekteydi. Örneğin Bahri Paşa'dan boşalan göreve 1 Ocak 1884 tarihinde (20 Kanun-ı evvel 1299) Yanya İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi Arif atanmıştır.²⁶ Bu dönemde (1886) Beyoğlu'nun idaresi tekrar mutasarrıflığa tahvil edilmiştir. Arif Bey'in vefatı sonucu 17 Nisan 1889 (16 Şaban 1306) tarihinde Mahkeme-yi Temyiz azasından Emrullah Efendi²⁷, 8 Ağustos 1890 (27 Temmuz 1306)'da Belediye 6.Daire Müdürü Hüseyin Hasip Efendi²⁸, 21 Kasım 1895 (9 Teşrin-i Sani 1311) tarihinde Mahkeme-yi Temyiz Hukuk Dairesi azası Enver Bey²⁹, 2 Eylül 1900 (20 Ağustos 1316) tarihinde Der-

23 Sultan Abdülhamid Beyoğlu mutasarrıf vekili Bahri Bey'i 2 Eylül 1879 (15 Ramazan 1296) tarihinde asaleten atamıştır. BOA, *İ.DH*, 790/64195, 1296 N 13 (31 Ağustos 1879).

24 Beyoğlu (ve Üsküdar) sancağının idaresi 1886 yılında tekrar mutasarrıflığa dönüştürülmüştür. Meşrutiyetin ilanıyla tekrar polis müdürlüğüne tahvil edilen bu idari bölgeler, asayişin temininde yaşanan sorunlar nedeniyle tekrar mutasarrıflığa dönüştürülmüştür. Güneş, agm, s.186, 190. Beyoğlu'nun idaresi 27 Ağustos 1908 tarihinde polis müdürlüğüne, aynı yılın sonunda Meşrutî İdare'nin ilk aylarında 1 Kasım 1908 tarihinde tekrar mutasarrıflığa dönüştürülmüştür. BOA, *ZB.325/107*, 1324 A 14 (27 Ağustos 1908); *DH.MKT*, 2643/63, 1326 L 06 (1 Kasım 1908).

25 BOA, *İ.DH*, 868/69390, 1299 Z 08 (13 Ekim 1882).

26 BOA, *İ.DH*, 907/72073, 1301 R 02 (31 Ocak 1884).

27 BOA, *İ.DH*, 1131/88312, 1306 Ş 16 (17 Nisan 1889).

28 BOA, *İ.DH*, 1188/92945, 1307 Z 22 (9 Ağustos 1890)

29 BOA, *İ.DH*, 1329/18, 1313 C 05 (23 Kasım 1895).

saâdet İstinâf Mahkemesi Cunha Dairesi Reisi Hamdi Bey³⁰, 31 Ağustos 1908 (18 Ağustos 1324) tarihinde (mutasarrıflık tekrar müdüriyete tahvil oluyor) Üsküdar mutasarrıfı Azmi Bey³¹ ve aynı yıl içinde 15 Aralık 1908 (2 Kanun-ı Evvel 1324) tarihinde Siroz Sancağı mutasarrıfı Mahzar Bey tayin edilmiştir.³²

Bahri Paşa'nın Memuriyet Hayatı

Bahri Paşa Muş ümerasından Alaaddin Paşa sülalesinden Muşlu Hacı Hurşit Bey'in oğludur. 1845-1846/1262 senesinde Muş kasabasında doğmuştur. 17.yüzyılda Süleymaniye bölgesinden Bitlis tarafına hicret eden Balibas Aşireti ümerasından tanınmış bir ailenin üyesidir. Soy ağacında devlete hizmette bulunan birçok yüksek rütbe sahibi mülkî amir bulunmaktadır. Vezirlerden Diyar-ı Bekir valisi Koca Murad ve Muş mutasarrıfı Yusuf Paşa bunlar arasındadır.³³

Bahri Paşa, Türkçe okur-yazar olmanın yanında Kürtçe, Farsça ve Ermenice konuşabilmekteydi. Memuriyete 1864-1865/1281 yılında 19 yaşında iken Erzurum'un Hınıs kazası müdür vekilliği göreviyle başlamıştır. 7 ay sonra Bitlis kazası müdür vekilliğiyle görevlendirilmiştir. Bu kazanın 5 ay sonra kaimmakamlığa dönüştürülmesiyle takip eden dönemlerde olağanüstü harcırahlarla bazı tahsilat hizmetlerinde, Mutlu ve Cüneyd kazalarında ıslahat icrası hizmetlerinde bulunmuştur. 1867-1868/1284 tarihinde Erzurum'un Varto kazası kaimmakamlığı görevine tayin edilmiştir. Bu esnada Dergâh-ı Âli Kapacıbaşılığı rütbesine nail olmuştur. Takip eden yılın sonunda istifa ederek Dersaâdet'e gitmiştir. Burada 5 ay süreyle açıkta kaldıktan sonra 1869-1870/1286 tarihinde yine Bitlis kazası kaimmakamlığı görevi verildiği esnada Zaptiye Nezareti dairesi tarafından ikinci sınıf tahkik memuriyetine atanmıştır. Bu görevden iki sene sonra Hapishane-i Umumi Müdürlüğü'ne, akabinde Dersaâdet Zaptiye Askeri Süvari Tabur Ağalığı'na tayin edilmiştir. Bu tabur ağalığının lağvıyla 1873-1874/1290 senesinde Dersaâdet Zaptiye Alayı'nın 1.Mermez Taburu Ağalığı'na atanmıştır. Bu esnada ek memuriyet olarak Tahsilat Komisyonu ve Divan-ı Harp başkanlıklarında da görev yapmıştır. Bu senenin sonunda Diyarbekir Vilayeti alay beyliğine, oradan 1874-1875/1291 senesinde Beyoğlu Mutasarrıflığı muavinliği görevine getirilmiştir. 1877-1878/1294 senesinde Dersaâdet Umum Karakollar memuriyetiyle birlikte Meclis-i Fırka-i Zaptiye azalığıyla görevlendirilmiştir. Yine bu tarihte Fatih Zabıta Müdürü olarak görevlendirilmiştir. Bu görevden 1878/1295

30 BOA, *İ.DH*, 1372/32, 1318 Ca 17 (12 Eylül 1900).

31 BOA, *BEO*, 3387/253969, 1326 Ş 05 (2 Eylül 1908).

32 BOA, *DH.İD*, 1241/37, 1326 Za 26 (20 Aralık 1908).

33 Bahri Paşa'nın Babası Hacı Hurşid Bey'in Muş Mutasarrıfı olarak görev yaptığı zikredilir. *Malumat Gazetesi*, c. 6, sayı 129, 15 Nisan 1898, s. 175.

senesi sonunda Beyoğlu Mutasarrıflığı vekâleti görevine getirilmiştir. Bir sene sonra 1878-1879/1296 tarihinde asaleten Beyoğlu Mutasarrıfı olmuştur.³⁴ 1879-1880/1297 senesinde *maaşât kararnamesi* gereği olarak Beyoğlu Mutasarrıflığı polis müdüriyetine tahvil edilince görevine Beyoğlu Polis Müdürü olarak devam etmiştir. Kendisine bu yılın Şaban ayında mirmiranlık, bir sene sonra Rebiyülahir ayında da Rumeli Beylerbeyliği rütbeleri tevcih edilmiştir. Muavinlik, vekâleten ve asaleten devam eden Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndaki görevi toplam 9 seneyi bulan Bahri Paşa, 31 Ocak 1884 tarihinde hakkındaki kalpazanlık isnadı nedeniyle Beyoğlu Polis Müdürlüğü'nden azledilerek kısa süreli de olsa tutuklanmış ve yargılanmıştır.³⁵

Bahri Paşa, beraati sonrasında 2 Şubat 1886 tarihinde Üsküdar Mutasarrıfı olarak görevlendirilmiştir. Bu vazifede 6 sene hizmet etmiştir. İşinde *isteksizliği* gerekçesiyle 17 Eylül 1890 senesinde azledilmiştir. Bir sene sonra Piriştine Sancağı Mutasarrıflığı olarak tayin edilmiştir. Buradaki görevinin birinci yılı sonunda “zatına mahsus olarak” Piriştine Mutasarrıflığı'nda bulunduğu müddet boyunca maaşı arttırılarak 7000 kuruşa çıkarılmıştır. 7 Haziran 1894 tarihinde hava değişimi için *orasının havasıyla imtizaç edemediği gerekçesiyle tahvil-i memuriyet* talebinde bulunmuştur. Talebi kabul edilerek görevi Denizli Sancağı Mutasarrıflığı'na nakledilmiştir. Beş buçuk ay süren Denizli Sancağı Mutasarrıflığı görevinden sonra 17 Kasım 1894 tarihinde Mamuretülaziz Vilayeti Valiliği'ne atanmakla birlikte görevi başlamadan önce 29 Mart 1896 tarihinde Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi azalığına tayin edilmiştir. 11 Mart 1898 tarihinde Adana Vilayeti Valiliği'ne tayini buyurulmuştur.³⁶ Ve nihayet 7 Haziran 1909 tarihinde Meşrutiyetin ilanından sonra *eskinin bakiyesi ve Abdülhamid'in adamı töhmetiyle* sürgün (nefy) edilmiştir.³⁷ Bahri Paşa, irâde-i seniyye ile 31 Temmuz 1912 tarihinde *affi âliye* mazhar olmuş ve serbest bırakılmıştır. 1909 yılı 24 Ağustos tarihinde 5917 kuruş maaşla emekli olmuş ve emekli maaşı kendisine 1913 yılı Şubat ayı sonuna kadar ödenmiştir.

34 Bahri Paşa memuriyete 19 yaşında 600 kuruş maaş ile başlamıştır. 19 sene sonra Beyoğlu mutasarrıfı olduğunda maaşı 6 bin kuruş olmuştur. İlk memuriyetinden 34 sene sonra, Adana valisi olduğunda ise maaşı 15.300 kuruştur.

35 BOA, *BOA, DH.DAİDd*, 1/146, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

36 Bahri Paşa'nın 10 yılı geçen Adana valiliği görevinde önemli hizmetleri olmuştur. Adana vilayetinde yaptığı hizmetlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Yurdal Demirel, “Adana'nın Valisi: Süleyman Bahri Paşa (18981908-)”, *Uluslararası “Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, ed. Yılmaz Kurt - M. Fatih Sansar, 3. cilt, 17-19 Nisan 2015, Adana-Türkiye, Ankara, 2016, s. 205-224.

37 BOA, *DH.DAİDd*, 1/146, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

Bahri Paşa 1884 senesine kadar nakil, tahvil ve terakki şeklinde yüklendiği memuriyet görevlerinin hiç birinde her hangi bir şeyle itham olunarak mahkeme edilmemiş, büyük veya küçük herhangi bir ceza almamıştır. Amiri durumundaki Zaptiye Nazırı tarafından hakkında yazılan mütalaanın sonuna *musaddıktır* notu düşülerek sadakati onaylanmıştır. *Malumat Gazetesi*'nde yer verilen biyografisinde de icra ettiği memuriyetlerin hepsinde *kemal-ı sıdk ve istikametle* hizmet ettiği ifade edilerek liyakati vurgulanmıştır.³⁸

Bahri Paşa'nın memuriyet hayatı boyunca devlete yaptığı hizmetler Sultan Abdülhamid tarafından makbul görülerek değişik zamanlarda, birinci de dâhil olmak üzere, bütün rütbelerden Osmanî ve Mecidî nişanları, altın ve gümüş imtiyaz madalyalarıyla ödüllendirilerek taltif edildiği görülür. 1877/1878 (1294) senesinde 4.rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı'na layık görülmüştür. Yine 1880 yılının Ağustos ayında kendisine üçüncü rütbeden nişan ve Nişan-ı Osmanî verilmiştir.³⁹ 1881 yılının Eylül ayında ikinci rütbeden Mecidi Nişanı ihсан edilmiştir.⁴⁰ 1882 yılı Mart ayında tebdilen ikinci rütbeden Nişan-ı Âli-yi Osmanî verilmiştir.⁴¹ 5 Haziran 1887 tarihinde tebdilen dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı, 8 Haziran 1888'de İmtiyaz Nişan-ı Âlisi'nin altın ve gümüş madalyaları ihسان buyurulmuştur. Yine 24 Ağustos 1896 tarihinde birinci rütbeden Nişan-ı Âli-yi Osmanî, 6 Şubat 1901 tarihinde altın liyakat madalyası ve 1902 tarihinde altından mamul Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası ihسان buyurulmuştur.⁴²

Bahri Paşa'nın yabancı birçok devlet tarafından verilen nişanlarla da taltif edildiği görülür. Fransa devleti tarafından kendisine üçüncü rütbeden Lejyon Donör Nişanı, Avusturya hükümetinden Fransuva Josef Nişanı, İtalya hükümetinden birinci rütbeden Kuron Ditali Nişanı, İran devletinden ikinci rütbeden Şîr-u Hurşid Nişanı, ikinci rütbeden Yunan Kurtarıcı ve ikinci rütbeden Sırp Takova nişanları verilmiştir.⁴³

38 BOA, *DH.DAİDd*, 1/146, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846); *Malumat Gazetesi*, Gös.Yer.

39 BOA, *İ.DH*, 812/65593, 1297 N 30 (5 Eylül 1880); *MB.İ*, 64/111, 1297 N 30 (5 Eylül 1880)

40 BOA, *İ.DH*, 835/67169, 1298 L 16 (11 Eylül 1881); *MB.İ*, 81/81, 1298 L 16 (11 Eylül 1881).

41 BOA, *MB.İ*, 95/11, 1299 Ca 01 (21 Mart 1882).

42 BOA, *DH.DAİDd*, 1/146, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

43 Bu nişanların her biri sicil-i ahval dairesi tarafından görülerek kaydedilmiştir. Yabancı devletlerin verdiği nişanların kabulü ve tasdiki için Sultan'ın izni gerekmektedir. Mesela, Sırp kralı tarafından verilen ikinci rütbeden nişanın kabulü için 17 Haziran 1898 tarihinde, İran devleti tarafından verilen birinci rütbeden Şîr ve Hurşid Nişanı'nı için 15 Ağustos 1899 tarihinde Fransa devleti tarafından verilen üçüncü rütbeden Lejyon Donör nişanı için 14 Şubat 1903 tarihinde padişah müsaadesi (müsaade-i seniyye) verilmiştir. BOA, *DH.SAİDd*, 1/406, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

Bahri Paşa'nın Zor Günleri

Fransız Elçiliği Tercümanı Mösyö Ferti'nin Cüreti

Osmanlı Devleti'nde sefaret tercümanları son derece diplomatik güç ve hak sahibiydiler. Bu gücü bazen sınırları zorlayacak şekilde kullanmaktaydılar. Ayaşlı, anılarında sefaret tercümanlarının icraatlarıyla Bâbîâli'yi çok meşgul ettiklerini hatta çok kere tehdit dahi ettiklerini zikreder.⁴⁴ Bu noktada Ubicini'nin de bu zümre hakkında; *Sefaret tercümanları bir zamanlar ayırık bir kast teşkil ediyorlardı. Hemen hemen hepsi Levanten olup, ülkenin asilleriydi. Onları görmeliydi, başlarını mağrurca dik tutmuş, bakışları kibirli, Türk usullü eyerlenmiş atların üzerinde, şarklı kıyafetli giyinmiş, başlarında hafifçe kulağa doğru eğik fiyakalı bir kalpak, özel hizmetindeki kapı oğlanlarının peşi sıra caddenin ortasında kibirle giderlerdi* diyerek yaptığı tasvir, elçilik tercümanlarının sosyal hayat ve bürokratik bünye içinde sahip olduğu ayrıcalıklı konumu ve gücü göstermektedir.⁴⁵

Bu tercümanlardan biri de Fransa'nın İstanbul sefaret tercümanı Mösyö Ferti'ydi.⁴⁶ Mösyö Ferti 1882 yılının Mayıs ayında Beyoğlu'nda Taksim tarafında bulunan bir nalbant dükkânıyla ilgili bazı iddialarda bulunan Fransa Devleti vatanı olan bir kişi ile birlikte Beyoğlu Polis Merkezi'ne gitmiştir. Tercüman bu şahsı Bahri Paşa'nın makamının bulunduğu odada müsaade almadan oturtmak istemiştir. Bahri Paşa, böyle âdi bir adamın resmi bir mekânda kendisine müsaade edilmeden oturmasının usule (protokole) uygun olmadığını söyleyerek tercümanın bu cüretkâr hareketine müdahale etmiştir. Polis Müdürü Bahri Paşa'nın bu tepkisine karşı Tercüman Ferti tehditkâr bir şekilde ayağa kalkarak yakışsız ifadeler kullanarak (ağzını bozmuş) hakaretlerde bulunmuştur. Bahri Paşa bu şekilde edep dışı bir davranışa başvurmaması gerektiğini hatırlatınca, Mösyö Ferti elindeki ucu kurşunlu, kalın bastonunu kaldırıp Paşa'nın üzerine yürüyerek darp teşebbüsünde bulunmuştur. Diğer memurların da yardımıyla kendisine engel olunan Mösyö Ferti polis merkezinden kovulmuştur. Bu esnada merkezde bulunan memurların haricinde İtalyan ve Romanya tercümanları da olup bitene şahit olmuşlardır. Bahri Paşa *Saltanat-ı Seniyye'nin şân ve hukukunun korunması adına* bu olayla ilgili rapor tutmuş ve gereğinin yapılması için Hariciye ve Adliye nezaretleriyle birlikte ilgili sefarete de bilgi vererek Mösyö Ferti hakkında şikâyetle

44 Münevver Ayaşlı, *İstanbul Dersaadet*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s. 121.

45 Ubicini, *a.g.e.*, s.141.

46 Kapitülasyonların gereği olarak, yabancı olup suç işleyen veya şüphelenilen kişilere karşı devletin kolluk kuvvetleri suçüstü (cürm-ü meşhud) haricinde müdahale edemiyordu. Müdahale veya her hangi bir işlem için ilgili kişinin tâbi olduğu devletin elçiliğinden bir tercümanın (memur) gelmesi ve olaya refakat etmesi gerekiyordu. Mösyö Ferti'de bu görevle vazifeli tercümanlardan biriydi.

bulunmuştur. Olay bir Fransız gazetesi olan İstanbul gazetesine aksetmiştir. Gazete ise Bahri Paşa aleyhinde yayın yaparak Fransız tercüman Ferti lehine olayın tarafı olmuştur. Bu süreçte meydana gelen olay *Saray'a* kadar aksetmiştir. Sultan Abdülhamid olaydan haberdar olunca müteessir olmuştur. Ferti'nin *tedip edilmek üzere* konuyla ilgili mahkemeye celp edilmesi için yapılacak işleme ilişkin Adliye Nezareti ile Hariciye Nezareti arasında yapılan değerlendirmede, olayı ilgili Fransız elçiliğine veya konsolosluğuna bildirmekten başka bir şey yapılamayacağı anlaşılmıştır. Zira Fransa ile yapılmış ilgili anlaşmanın 46.maddesine göre *Fransız olan tercümanlar, nasıl olursa olsun bir şeyde kusur edecek olurlar ise kimse tarafından rencide olunmaksızın yalnız kendi sefirleri veya konsolosları tarafından tedip olacaklardır* hükmü Osmanlı makamlarının elini kolunu bağlamıştır.⁴⁷ Nihayet olayın akabinde Fransız elçiliği Ferti'yi görevinden alarak başka bir tercüman atamıştır. Elçiliğin bu hareketi Osmanlı makamlarını en azından teskin edecek bir davranış olarak değerlendirilebilir.⁴⁸ Beyoğlu Mutasarrıflığı çatısı altında böyle bir olayın meydana gelmesi manidardır. Yabancı elçilik tercümanlarının Osmanlı bürokrasisi ve yüksek rütbeli memurlar karşısında sahip oldukları gücü göstermesi bakımından dikkate değerdir.⁴⁹ Suç işleyen yabancıların Osmanlı tebaasının tabi olduğu hukukun dışına çıkarılarak nasıl himaye edilebileceğini, elçiliklerin kendi vatandaşlarının hakkını ve hukukunu korumak adına müesses nizamı nasıl altüst edebilecek tutum ve davranışlar sergileyebilecek bir güce sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Bahri Paşa'nın Kalpazanlık Töhmetyile Azledilmesi ve Tutuklanması

1883 yılının Ocak ayı tarihli belgeye göre, Beyoğlu polis müdürü Bahri Paşa hakkında Nusret Paşa adına hazırlanan bir telgrafla gizli bir ihbar yazısı (jurnal) gönderilmiştir. İhbar konusu olay kalpazanlık gibi ciddi bir ithamı içermektedir. Bahri Paşa hakkında burada yer alan iddiaların ardında gazez sahibi kişilerin olma ihtimali üzerinde durulsa da bu jurnal kalpazanlık gibi önemli bir suça ilişkin olduğu için ilgili makamlarca dikkate alınmıştır. Sultan Abdülhamid, her ne gerekiyor ise icra edilmesini ve hızlı bir şekilde etraflı bir tahkikatın yapılmasını ferman buyurmuştur. *Saltanat-ı Seniyye*'nin önemli mülkî amirliklerinden birini

47 BOA, *MB.İ*, 100/1, 1299 B 13 (31 Mayıs 1882); *HR.H*, 433/6, 1882 06 01; *Y.PRK.TKM*, 4/86, 1299 B 22 (2 Haziran 1882); *HR.TO*, 366/43, 1882 06 06.

48 BOA, *Y.PRK.EŞA*, 3/25, 1299 B 30 (17 Haziran 1882).

49 Dragomanlar, kavaslar (haberciler) elçilik memurları ve hizmetlilerden oluşan, Mösyö Ferti'nin de içinde bulunduğu diplomatik zümre Beyoğlu'ndaki toplumsal piramidin en üstünde bulunmaktaydı. Bankacı, tüccar, esnaf ve bunların yakınları ikinci sosyal tabakayı oluştururken, doktorlar, muhasebeciler, dil öğretmenleri ve diğer meslek gurupları üçüncü tabakayı; hizmetçiler ve vasıfsız işçiler ise en alt tabakayı oluşturuyordu. Karpaz, *a.g.e.*, s.205.

işgal eden Bahri Paşa hakkında böyle bir ithamda bulunulması; Sultanı devletin itibarına/şanına dokunan yönüyle ciddi şekilde rahatsız etmiştir. Bahri Paşa'nın böyle bir cürmü işleme ihtimalinin olmayışının yanında olayın ardında gazez sahibi kişilerin olabileceği kanaati Saray tarafından açıkça dile getirilmiştir. Bu düşmanlığa mani olmak ve bu ihbarın nedenlerini açığa çıkarmak için Adliye Nezareti'nin bu meseleyi *yayılmadan ve gizli olarak âdil ve hakkaniyetli bir şekilde bir an önce tesviye etmesi* bizzat Padişah tarafından emredilmiştir.⁵⁰

Ayrıca bu dava ile birlikte Bahri Paşa'nın görev alanı dâhilinde usulsüzlükler yapıldığına dair birkaç esnafın şikâyeti de söz konusu olmuştur. Verdikleri dilekçeyle Kunduracı Kosti, terzi Vasil, terzi Yanko ve (Bâb-ı Zaptiye mahpushanesinde ölen) Dodori'nin kardeşi Dimitrias 29 Ocak 1885 tarihinde Şura-yı Devlet'e müracaat etmişlerdir. *Bahri Paşa'nın suçsuz bulunduğu, men-i muhakeme olunduğu veya Padişah tarafından affedildiği şeklinde ortalıkta çeşitli rivayetler dolaştığını oysa usul-i muhakeme gereği kendilerine davacı taraf (iddia makamı) olmaları nedeniyle davanın neticesine ilişkin bilgi verilmesi gerektiğini* vurguladıkları bu dilekçeyle, sürecin yönetilme şekliinden şikâyet etmekle beraber taraflarına dava sonucunun bildirilmesini de talep etmişlerdir.⁵¹

Bahri Paşa'nın Hak Arayışı: Sultan Abdülhamid'e Mektup Göndermesi

Atılan bir iftira neticesinde haksızlığa uğradığını düşünen Bahri Paşa çareyi, istinatgâh olarak gördüğü Sultan'a mektup yazmakta bulmuştur. Kendisine yapılan bu zulüm ile ilgili şikâyetlerde bulunmuştur. Mektupta yer alan sürece ilişkin ifade ve şikâyet ettiği hususlar şu şekildeydi:

Bir takım kesimler, müfteriyane bir cüretle gazeteler vasıtasıyla dünya âlem (kamuoyu) muvacehesinde adımı kötüye çıkarmak maksadıyla aleyhimde karalama kampanyası yapmışlardır. Bu kampanyalarının tesiri ile ve bu kesimlerin nüfuzları sayesinde beni haksız yere sekiz günden beri tutuklattırmiş oldukları nezd-i devletlerince malumdur. Hâlbuki benim tutuklanmamı emreden müdde-i umûmî ve müstantik azil olunup, heyet-i ithamiye dahi işten el çektilmişdir. Vermiş oldukları kararın iptal edilip serbest bırakılmam kararı verildiği halde ve buna ilişkin dünkü gün ilgili tezkirenin ulaşması mümkün iken bu güne kadar gelmediği gibi yarın Cuma ve tatil olmak sebebiyle yine tutuklu kalacağım. Kimin emriyle tutuklu olduğumu bilemiyorum. Bu nasıl iştir. Men-i muhakeme ile birlikte beni azleden müdde-i umumi azledildi. Verdikleri karar iptal edildi. Bu hale rağ-

50 BOA, MB.İ, 113/55, 1300 Ra 08 (9 Ocak 1883); 127/179, 1300 Za 21 (23 Eylül 1883).

51 BOA, ŞD, 2913/44, 1302 R 16 (2 Şubat 1885).

*men olayların nasıl gelişeceği, daha neler yapacakları ve ne kadar müddet tutuklu kalacağını bilemiyorum. Lütfen ve keremen keyfiyetin velinimet nâşir-i adalet ve sâmine-i bendegân sadakat olan padişah-ı âlipenâh ve halife-i rûy-i zemin efendimiz hazretlerinin atıyye-i kulları mertebelerine arz ile zat-ı hümayunlarının bir sadık kulu olarak bu mağduriyetten ve kurtarılmamı kemal-i tazarru ile istirham eylerim. Bahri.*⁵²

Bahri Paşa mektubunda, aleyhinde başlatılan kampanyaya, bu işin ardında güç ve nüfuz sahibi çevrelerin bulunduğuna dikkat çekmektedir. Sarayın desteğine rağmen, aleyhindeki bu çevrelerin sahip olduğu nüfuz ve güçten dolayı, Paşa'nın endişeli olduğu anlaşılmaktadır. Bahri Paşa'nın azil süreciyle ilgili meydana gelen gelişmeler ve doğrudan Sultan'a mektup yazarak yardım isteyebilmesi anlamlıdır. Bu durum, Sultan Abdülhamid'in devlet işlerinde meydana gelen gelişmelere karşı sahip olduğu yüksek duyarlılık yanında, kendisinin Sultan nezdinde sahip olduğu itibarla da ilgili olmalıdır.

Sultan'ın Tepkisini Çeken Usul Hatası

Sultan Abdülhamid Sadarete gönderdiği tezkirede dava sürecinde yapılan usul hatası üzerinde durmuştur. Sultan, *Bahri Paşa'nın, ilgili yerlerden hiçbir izin alınmadan Şura-yı Devlet'te görevli 'üç acemi genç memurun' imzalarıyla (reylarıyla) tutuklanmasının hangi usul ve kaideye isnat edildiğinin anlaşılmadığını* sorgulayarak yapılan usul hatasına dikkat çekmiştir. Bu ithamın ortaya çıkmasıyla birlikte takip edilen bürokratik ve adli süreç Sultan Abdülhamid'i çok rahatsız etmiştir. Çünkü usule göre rütbe sahibi bir mülkî amire *irâde-i seniyye* ile görev tevcih edildiği gibi azlin de aynı yolla gerçekleşmesi gerekiyordu. Ayrıca Bahri Paşa'ya yapılan ithamın *namussuz bir adamın* sözüne kalmış olduğu da ifade edilmiştir. Saray nezdinde, bu yanlış işin emsal teşkil ederek benzer uygulamalara kapı aralayacağı endişesi ayrıca dile getirilmiştir. Böylece Şura-yı Devlet'te *bir araya gelen üç kişinin* bir şekilde *vükela-yı devletten* birinin azil ve tutuklanması için emir vermelerinin yolu açılmış olacaktır. Dolayısıyla burada yapılan usul hatasına müsamaha gösterilmesinin gelecekte emsal teşkil ederek ciddi sıkıntılar doğuracağı vurgulanmıştır.

Bahri Paşa'nın azli ve tutuklanması sürecinde yapılan usul hataları, süreci etkileyen nüfuz sahibi kişi ve çevrelerin olduğuna ilişkin ciddi şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira Şura-yı Devlet'te görevli hâkimlerin, irade ile tayin olan vükelanın ancak irade ile azledilebileceğini bilmesi beklenirdi. Beyoğlu gibi önemli bir bölgede görevi icabı seveni olduğu kadar sevmeyeni de çok olan,

52 BOA, YEE, 5/116, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).

yıllardır mutasarrıflık ve polis müdürlüğü yapan, Paşa rütbesinde ve vükeladan biri hakkında yapılacak iş ve işlemlerin hatalı olması halinde bunun ciddi sonuçlar doğuracağını bilmeleri gerekirdi. Olayın cereyan ediş şekli, Şura-yı Devlet'teki bu hâkimlerin adaleti temsil etmekten ziyade bu ithamın arkasında olan çevrelerin etkisinde kalmış olabilecekleri ihtimalini de gündeme getirmektedir. Zira Bahri Paşa'nın mektubunda dile getirdiği iddia da bu yöneydi.

Kalpazanlık İthamına Sarayın Yaklaşımı

Saray ve Bâbîâlî nezdinde Bahri Paşa hakkındaki iddia *namussuz bir adamın somut olmayan âfâkî (kavl-i mücerred) ithamı* olmakla birlikte kin ve düşmanlıkla yürütülen mahkeme sürecinde çok yanlışlar yapıldığı kanaati hâkimdir. Bu nedenle Sultan'ın emri, Bahri Paşa'nın mahkemesinin bir müşirin başkanlığında altı azadan oluşturulacak bir komisyon tarafından adil bir şekilde yeniden görülmesi şeklinde olmuştur.⁵³ Ayrıca Sultan Abdülhamid, bundan sonra böyle münasebetsiz usul ve yollara meydan verilmemesi için Meclis-i Vükela'nın ne düzenleme gerekiyor ise yapmasını da emretmiştir.

Bahri Paşa, daha önce kalpazanlıkla itham edilmiş kişilerin şifahi ifadelerinin kurbanı olmuştur. Bu kişilerin çeşitli memurlarca alınan ifadelerinde çelişkili taraflar olduğu görülmüştür. Bu şartlar altında Şura-yı Devlet'in verdiği aleyhte tutuklama kararının ciddi bir tetkike dayanmadığı kanaati oluşmuştur. Zerre kadar *şeref, haysiyet ve akıl sahibi bir mülkî amirin* böyle bir hataya düşmesi ihtimal dâhilinde görülmemiştir. Daha önce *melun* kalpazanlık fiiliyle itham olundukları bilinen iddia sahiplerinin sonraki ifadelerinde kendilerini tekzib eden ifadelere sahip olmaları Bahri Paşa'nın düşmanları tarafından verilen talimatla hareket ettikleri ihtimalini akla getirmiştir. Bütün bu nedenler Bahri Paşa'nın kalpazanlık yaptığına ilişkin iddiaların mesnetsizliğine delil olarak görülmüştür. Neticede açık deliller ortada olmadıkça Paşa'nın hapse atılarak hakarete maruz kalması hukuken uygun görülmemiştir. Sultan Abdülhamid, Adliye Nazırı'ndan bu meseleyi etraflıca tetkik etmesini ve elde edeceği sonuçları titizlikle değerlendirmesini istemiştir. Nihayet Bahri Paşa meselesinin bir an önce hukuka ve adalete uygun bir biçimde çözümlenmesini emretmiştir.⁵⁴

53 Meclis-i vükela Bahri Paşa'nın bir komisyon tarafından mahkeme edilmesinin hukuken uygun olamayacağını ancak Şura-yı Devlet'te davaya bakacak, vezarete muadil sadaret payesine sahip zevatın var olduğunu, dolayısıyla mahkeme heyetinin Sultan'ın arzusunu da karşılayacak derecede rütbe sahibi kişilerden teşkil edilmesinin mümkün olduğunu bildirmiştir. BOA, *YEE*, 5/116, 1301 R 12 (10 Şubat 1884).

54 BOA, *İDH*, 1295-4/102204, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).

Bahri Paşa'nın azli üzerine Galata ve Beyoğlu sokaklarında bir takım kimseler sevinç gösterisi yapmıştır. Sultan Abdülhamid bu konuda *Fransa'nın Cumhuriyet İdaresi'ndeki gibi* gösteriler tertip edilmesinden rahatsız olduğunu dile getirmiştir. Gösterileri teşvik eden kimselerin *rezillerin* gözaltına alınarak, bunlara verilecek uyarı ve cezaların Meclis-i Vükela'da belirlenmesini istemiştir.⁵⁵

Sultan'a göre; *Osmanlı Devlet idaresi kesinlikle Fransa Cumhuriyet idaresine benzetilmemeli. Bu memleket Müslüman olmasından dolayı burada devletin şanına ve şevketine karşı nişan ve rütbe sahibi memurlarını tahkir edenlerin yaptıklarına sabır ve tahammül gösterilmeyecektir.* Sultan bu gösteriyi, *Mithat Paşa zamanında Beşiktaş Sarayı Hümayunu Çamlı Kasır önünde geceleyin meşalelerle meydana gelen münasebetsizliğe benzeterek bundan sonra bunun gibi fenalıkların meydana gelmemesi için kesin bir karar verilmesi gerektiğini sadarete bildirmiştir.*⁵⁶

Bu olayda Bahri Paşa'ya karşı bürokrasi dışında ve içinde mücadele eden, düşmanlık besleyen bir çevre olduğu anlaşılmaktadır. Şura-yı Devlet'in usulsüz bir yolla Paşa'yı tutuklatması, sehven yapılmış bir hata olamayacak kadar ciddi bir iştir. Bu karar ve uygulamalar, davanın ardındaki çevrelerin gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Beyoğlu ve Galata'da Paşa'nın azli neticesinde gösteriler yapılması da bundandır. Bütün bu süreç bu işin ardında Paşa'ya karşı bir komplo icra eden ciddi bir organizasyona işaret etmektedir.

Tutuklama emrini veren, soruşturmayı yapan savcı ve sorgu hâkimi *müdde-i umûmî ve müstantik* azledilerek Paşa'nın mahkemesi tekrar yapılmıştır. Böylece Saray'ın irade ortaya koyarak memurunun arkasında durması Padişah'ın şahsında Saray'ın durduğu yeri göstermesi bakımından önemlidir. Ancak Saray'ın, Paşa'nın somut olmayan ithamlara maruz kaldığını, bu işin ardında garz ve düşmanlık olduğunu ifade etmesine rağmen bu süreçte azledilmiş olması, devlette/bürokraside hâkim farklı güçlerin varlığını, köşe kaparak konumlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu olay, Saray'ın bu kesimlere veya güç odaklarına karşı gücünün sınırlarını göstermesi bakımından da değerlendirilebilir. Şu ya da bu sebeple Saray'ın karşısındaki güçlere karşı gücünün mutlak olmadığına bilakis idarenin hareketlerini sınırlayan başka dengelerin olduğuna işaret etmektedir. Sultan Abdülhamid gibi muktedir bir hüküm-

55 Meclis-i Vükelaca yapılan çalışmada bu gösterileri yapanların çok fazla kişi olmadığı, daha önce kalpazanlık ithamıyla gözaltına alınan, beraat eden sınırlı sayıdaki kişiden ibaret olduğu ifade edilmiştir. BOA, *Y.A.RES*, 23/5, 1301 R 12 (10 Şubat 1884).

56 BOA, *Y.EE*, 5/116, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).

darın yönetiminde⁵⁷ önemli bir idari bölgede ve birimde görev icra eden ve aldığı nişanlarla işinde rüştünü ispat etmiş birçok madalya sahibi bir paşaya yapılan bu komplo, bürokrasideki uzantılarıyla birlikte Beyoğlu piyasasındaki güçlerin varlığına ve ülkedeki etkinliğine ilişkin önemli bir ipucu olarak görülebilir.

Bahri Paşa'nın Beraat Etmesi ve Yeniden Memuriyete Dönmesi

Bahri Paşa, 31 Ocak 1884 (19 Kanun-ı Sani 1299) tarihinde hakkındaki kalpazanlık *isnad ve iftirası* nedeniyle Beyoğlu polis müdürlüğünden azledilmişti. Bu olayda bazı şahısların kalpazanlık iftirasıyla ve mahkûm bulunan *tahkikat-ı hafiye* memurlarıyla olan iştirakinden dolayı, açıkça kalpazanlık yapmakla suçlanmıştır. Yapılan soruşturmalar neticesinde Bahri Paşa'nın aleyhinde hükmedecek elde hiçbir somut delil bulunamamıştır. Nihayet Şura-yı Devlet tarafından icra edilen mahkeme neticesinde *iddiaların şayiadan ibaret olduğu, aleyhte hükmedecek elde hiçbir delil ve emare bulunamamış olduğu* gerekçesiyle Bahri Paşa'nın beraat ettiği açıklanmıştır.⁵⁸

Birçok üst düzey memuriyet görevlerinde bulunmuş ve işindeki sadakat ve mahareti nedeniyle madalyalar almış eski Beyoğlu mutasarrıfı Bahri Paşa için bu süreçte yaşadıklarının maddi ve manevi yönüyle maliyetleri hayli yüksek olmuştur. Zira yapılan kalpazanlık ithamı ve akabinde yaşananlar, sicili iftihar belgeleriyle dolu bir mülkî amir için hayatta iken başa gelebilecek en kötü şeydi. Bahri Paşa yapılan mahkeme neticesinde suçsuzluğu anlaşılıp beraat edince uzun zamandan beri (1844 yılı Ocak-Aralık dönemi boyunca) açıkta kalması nedeniyle *fevkalade zarurette kaldığını* ifade eden bir dilekçe ile Saray'a başvurmuştur. Mazuliyet maaşı⁵⁹ tahsis edilmesini veya kendisine münasip bir memuriyet ile görev verilmesini talep etmiştir. Zira bu durumda olan memurların ya mazuliyet maaşı tahsisiyle veya münasip bir memuriyet ile görevlendirilmesi kanun gere-

57 Vambery, Sultan Abdülhamid'in yönetim anlayışına ilişkin yaptığı değerlendirmede selefleriyle bir karşılaştırma yapar: *Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde elçiler işlerini kolaylıkla yürütebiliyorlardı. Çünkü bunlar sadece saltanat sürüyorlar, fakat ülkenin kaderine hükmetmiyorlardı. Şimdi ise durum bütünüyle değişiktir. Sultan Abdülhamid her şeyi kendi kişiliğinde birleştirmekte, her şeyle ilgilenmektedir. Böylece onunla görüşmeksizin günün hayati meselelerinden hiçbirinin sonuca ulaştırılmayacağını anlamalıyız. Sultanın idarededeki hâkimiyeti için ise, Tüm devlet işleri ordu, donanma, kamu yönetimi, dış politika özetle her şey onun tekelindedir. O en küçük ayrıntısına kadar tüm işlemleri tetkik etmekte, denetlemekte ve kararlaştırmaktadır* der. Mim Kemal Öke, *Saraydaki Casus*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 2013. s. 55-56, 132.

58 BOA, *İ.Ş.D.*, 71/4214, 1302 S 28 (17 Aralık 1884).

59 Tanzimat'tan sonra, işten çıkarılan veya memuriyeti lağvedildiği için açıkta kalan memurlara açıkta kaldıkları sürece devlet tarafından ödenen maaş. İlhan Ayverdi, "Mazuliyet", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, 2006, s. 1965.

ğiydi.⁶⁰ Nihayet Bahri Paşa Beyoğlu mutasarrıflığı görevinden azledildikten iki sene sonra 8 Ocak 1886 tarihinde Üsküdar mutasarrıfı olarak tayin edilmiştir.⁶¹ Böylece muadil bir yer ve görevle mülkî amir olarak memuriyet hayatına tekrar geri dönmüştür.

Basının Gücü: Sultan Abdülhamid'in Gazetelerin Yanlı ve Yalan Haber Yapmalarından Şikâyeti

Bahri Paşa olayı sürecinde yaşananlar, Saray'ın ve Bâbîâlî'nin karşısında konumlanarak maksatlı haber yapan bir kısım basının sahip olduğu gücü ve bu süreçte üstlendiği rolü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Abdülhamid'e göre, Beyoğlu Polis Müdürü Bahri Paşa hakkında gazetelerde yapılan uygunsuz ve yanlış haberler kasıtlıydı. Aynı şekilde Bahriye Dairesi için kontratoya eklenen yağdan dolayı Bahriye Nazırı Paşa içinde aleyhte haberler yapılmıştı. Sultan'ın bu iki olayı örnek göstermesi, gazetelerin tazyik yapmak maksadıyla haberler yapacak güçte olduğunu ve bazı çevreler için maksatlı haberler yaptıklarını da göstermektedir. Dolayısıyla Sultan, rütbe sahibi memurlar hakkında hakaret ve baskı amaçlı hazırlanan veya yapılan bu yayınlara karşı tedbir alınmasını istemiştir.⁶² Sultan'ın bu isteği üzerine Meclis-i Vükela bu konuda kanuni düzenlemeye gitmiştir. Böylece yürürlüğe konan kanunun birinci maddesiyle bu tip yayınlar suç kapsamına alınmıştır.⁶³

Basının yaptığı tarafsız yayınlar ortalıkta bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Bu süreçte Bahri Paşa'nın azli ve tutuklanması ile ilgili yaşananların *irâde-i seniyye* ile yapıldığına ilişkin bir iddia dahi yayılmıştır. Bu iddia Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabeti tarafından tekzip edilerek konuyla ilgili bir *irâde-i seniyyenin* sadır olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁴

60 BOA, *İ.DH*, 1295 4/102196, 1302 Ra 27 (14 Ocak 1885).

61 BOA, *DH.SAİDd*, 1/406, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

62 *Gazeteler tarafından heyet-i devlet veya memurun ve efrad-ı nastan biri hakkında tariz vukuunda ve böyle bir tariz kanun-ı ceza hükmünce ceraimden madud efalden oldukda evvel gazetenin müdür ve mesulünün takib-i cürmü ve nizamem tedkikat-ı istintakiye ve tahkikat-ı kanuniyenin icrası usul-i muhakeme-i cezaiye kararnamesi muccebince zabıta-yı adliyyeye ve muhakemeleri mehakim-i adliyyeye attir.* BOA, *İ.DH*, 1295 3/102156, 1301 S 15 (14 Aralık 1883). Benzer haberlerin daha sonraki yıllarda da çıktığı görülür. Örneğin Bahri Paşa'nın hallelerinden Emrullah Bey'in aleyhinde gazetelerde makaleler çıktığı görülür. Görevi suistimal ettiği, idaresinin kötü olduğu şeklindeki haberler bunlar. BOA, *İ.DH*, 1177/92065, 1307 N 24 (14 Mayıs 1890); *Y.PRK.TKM*, 15/6, 1306 N 07 (7 Mayıs 1889).

63 BOA, *Y.A.RES*, 23/5, 1301 R 12 (10 Şubat 1884).

64 BOA, *İ.DH*, 1295-4/102204, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).

Benzer şekilde İngiltere’de yayın yapan Standard Gazetesi’nin Bahri Paşa’nın başına gelen olayı haber konusu yaptığı görülür. Ancak verdiği bilgiler olayın mahiyetinden çok farklıdır. Gazete; Bahri Paşa’nın, haksız yere kalpazanlıkla suçlanan şahıslardan rüşvet almaktan itham edildiğini, soruşturma sürecinde Padişah’ın iradesiyle 2 ay süreyle işten el çektirildiğini, Mabeyn’den Rıza ve Osman paşaların araya girip Sultanı ikna etmesiyle işe iade edildiğini, Sadrazam Said Paşa’nın ise bu usule karşı çıkarak istifa dilekçesi verdiğini ve yerine uygun birinin bulunamaması nedeniyle dilekçesini tekrar geri çektiğini yazmıştır.⁶⁵ Oysa Paşa, gazetede iddia edilenin aksine kalpazanlıkla itham edilmiştir. Sultan, Paşa’nın Şura-yı Devlet’te görevli üç memurun imzaları ile azledilerek gözüaltına alınmasının usule aykırı olup, bunun daha sonra ciddi mahzurlar doğuracağını vurgulayarak irade ile görevlendirilen bir memurun ancak irade ile azledilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Paşa, yaklaşık bir yıl süren soruşturma neticesinde beraat etmesine rağmen eski görevine iade edilmemiş, Üsküdar mutasarrıflığıyla görevlendirilmiştir.

Sonuç

Özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında, sosyal tabakanın her kesiminden yerli ve yabancılar için, bir cazibe merkezi haline gelen Beyoğlu’nda mutasarrıf olarak görev yapmanın zorlukları ve beraberinde getirdiği riskler Payitaht’ın başka diğer idari bölgeleriyle kıyas olmayacak derecede fazlaydı. Nitekim Bahri Paşa’nın Beyoğlu Mutasarrıflığı’nda muavin, vekil ve asaleten olmak üzere toplam 9 yılı bulan görevi sürecinde başına gelen tatsız olaylar büyük oranda bu bölgenin sahip olduğu, her vesileyle resmi yazışmalarda da vurgulanan, özelliklerle doğrudan ilişkili olmuştur.

Beyoğlu’nda devleti temsilen en üst düzeyde mülki amir olarak görev yapan Bahri Paşa’nın makamında, Fransa’nın buradaki elçiliğinde tercüman olarak görev yapan Mösyö Ferti’nin gösterdiği cüret münferit bir olay olarak görülmeyecek derecede önemlidir. Bu şekilde davranabilme cesaretini gösterebilmenin siyasi, iktisadi ve kültürel bir arka plana sahip olduğu söylenebilir. Bu olay, yabancıların özellikle Avrupa ülkelerine ait elçiliklerin ve elçilik çalışanlarının Osmanlı makamları, kanunları ve memurları karşısında tarihi süreç içinde elde ettikleri imtiyazlar ile ulaştıkları gücü göstermesi bakımından önemlidir. Yine bu olay, özellikle 19.yüzyıl boyunca yoğunlaşarak derinleşen, Saray ve Bâbıâli’nin iç ve dış şartların zorlamasıyla Batı ile kurduğu veya kurmak zorunda kaldığı çok yönlü ilişkiler yumağının bir ürünüdür.

65 BOA, *Y.PRK.TKM*, 6/57, 1300 Za 11 (13 Eylül 1883).

Bahri Paşa'ya kalpazanlık isnadının yapılmış olması ve akabinde yaşananlar bu dönemde etkili olan bazı güç odaklarını ve nüfuz çevrelerini görünür hale getirmesi bakımından önemlidir. Nitekim Paşa'nın devlet geleneği ve usulü dışında bir yolla Şura-yı Devlet tarafından azledilerek tutuklanması sürecinde yaşananlar, yüksek bürokrasi içinde ve dışında yoğunlaşmış bu kesimlere işaret etmektedir. Bu olup bitenler Sultan Abdülhamid'e rağmen meydana gelmiştir. Ancak Sultan memuruna sahip çıkmıştır. Kalpazanlık ithamının Paşa'ya kin besleyen gazez sahibi kişilerce atılmış bir iftira olduğu kanaatini açıkça daha olayın başında dile getirmiştir. Nihayet usule riayet etmeyerek Paşa'nın azledilmesine ve tutuklanmasına neden olan Şura-yı Devlet hâkimleri görevden el çektirilerek yargılama tekrar yapılmıştır. Sultan'ın olaya karşı yaklaşımı ve Bahri Paşa'ya sahip çıkması bu olayın arkasında olduğu düşünülen çevrelere verilmiş iyi bir cevap niteliğine sahiptir. Bununla birlikte, Bahri Paşa'nın başına gelen tatsız olayların nitelikleri ve zamanlaması, bu gelişmeler arasında doğrudan bir ilişki olabileceğini düşündürse de bunu doğrulayacak somut bir delile ulaşılamamıştır.

Bahri Paşa beraat ettikten sonra, muadil ve daha üst düzey başka önemli görevlerle taltif edilse de, bir daha Beyoğlu mutasarrıfı ya da polis müdürü olarak atanmamıştır. Bu durum Bahri Paşa'ya komple kuran, onu buradaki görevinden uzaklaştırmak peşinde olan çevrelerin amaçlarına ulaştığını gösterir. Eğer böyle ise bu olup bitenler kalpazanlık ithamının ardındaki kişilerin ve paşaya muhalif çevrelerin sahip olduğu gücü göstermesi bakımından kayda değerdir. Diğer taraftan iyimser bir bakış açısıyla, sonuçta beraat etse de bir şekilde böyle bir olaya adı karışan bir devlet adamının aynı bölgede tekrar görevine iade edilmesi devlet geleneği ve kamu menfaati bakımından sakıncalı görülmüş de olabilir. Nihayet Bahri Paşa, Saray ve Bâbîâli nezdinde değerli bir mülkî amir olarak görülmeye devam etmiştir. Zira beraatından kısa bir süre sonra İstanbul'un üç önemli idari bölgesinden biri olan Üsküdar'a mutasarrıf olarak atanmıştır. Takip eden dönemlerde, başka birçok kaza ve eyalette kendisine önemli vazifeler tevdi edildikten başka Meşrutiyet'in ilanına kadar Adana valisi olarak görev yapmıştır. Bahri Paşa'ya başta Üsküdar mutasarrıflığı olmak üzere devamında tevdi edilen bütün görevler, bu ithamın ardındaki nüfuz ve güç sahibi çevrelere verilmiş bir cevap özelliğine de sahiptir.

Kaynakça**Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

(Fon Adı, Dosya/Gömlek Numarası, Tarih).

Bâb-ı Ali Evrak Odası (BEO)

3387/253969, 1326 Ş 05 (2 Eylül 1908).

Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ)

127/179, 1300 Za 21 (23 Eylül 1883).

100/1, 1299 B 13 (31 Mayıs 1882).

113/55, 1300 Ra 08 (9 Ocak 1883).

64/111, 1297 N 30 (5 Eylül 1880)

81/81, 1298 L 16 (11 Eylül 1881).

95/11, 1299 Ca 01 (21 Mart 1882).

Dahiliye Defterler (DH.SAİDd)

1/146, 1262 Z 29 (18 Aralık 1846).

Dahiliye Kısm-ı Adli Kalemi (DH.EUM.KADL)

13/47, 1329 R 10 (10 Nisan 1911).

Dahiliye Tahrirat Kalemi (DH.EUM.THR)

95/38, 1328 Ra 07 (19 Mart 1910).

95/39, 1328 Ra 07 (19 Mart 1910).

Dahiliye İdare (DH.İD)

1241/37, 1326 Za 26 (20 Aralık 1908).

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT)

2643/63, 1326 L 06 (1 Kasım 1908).

Hariciye Nezareti Hukuk (HR.H)

433/6, 1882 06 01.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO)

366/43, 1882 06 06.

İrade Dâhiliye (İ.DH)

- 907/72073, 1301 R 02 (31 Ocak 1884).
1131/88312, 1306 Ş 16 (17 Nisan 1889).
1188/92945, 1307 Z 22 (9 Ağustos 1890)
1295 3/102156, 1301 S 15 (14 Aralık 1883).
1295 4/102196, 1302 Ra 27 (14 Ocak 1885).
1295-4/102204, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).
1329/18, 1313 C 05 (23 Kasım 1895).
1372/32, 1318 Ca 17 (12 Eylül 1900).
790/64195, 1296 N 13 (31 Ağustos 1879).
809/65410, 1297 Ş 23 (31 Temmuz 1880).
812/65593, 1297 N 30 (5 Eylül 1880).
835/67169, 1298 L 16 (11 Eylül 1881).
868/69390, 1299 Z 08 (13 Ekim 1882).
825/66446, 1298 R 18 (20 Mart 1881).
1177/92065, 1307 N 24 (14 Mayıs 1890).

İrade Şurayı Devlet (İ.ŞD)

- 71/4214, 1302 S 28 (17 Aralık 1884).

Şura-yı Devlet (ŞD)

- 2913/44, 1302 R 16 (2 Şubat 1885).

Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES)

- 23/5, 1301 R 12 (10 Şubat 1884).

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

- 5/116, 1301 R 09 (7 Şubat 1884).
5/116, 1301 R 12 (10 Şubat 1884).
72/162, 1298 Ş 04 (2 Temmuz 1881).

Yıldız Elçilik Şehbenderlik (Y.PRK.EŞA)

- 3/25, 1299 B 30 (17 Haziran 1882).

Yıldız Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyin Mütercimliği (Y.PRK.TKM)

15/6, 1306 N 07 (7 Mayıs 1889).

4/86, 1299 B 22 (2 Haziran 1882).

6/57, 1300 Za 11 (13 Eylül 1883).

Yıldız Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB)

11/37, 1310 N 24 (11 Nisan 1893).

Zaptiye (ZB)

325/107, 1324 A 14 (27 Ağustos 1908).

Telif Eserler

Ayaşlı, Münevver, *İstanbul Dersaadet*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.

Ayverdi, İlhan, “Mâzûliyet”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, 2006.

_____, “Mutasarrıf”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 2, 2006.

Akın, Nur, *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 1998.

Bareilles, Bertrand, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, İstanbul, Güncel Yayınları, 2003.

Eldem, Edhem, “Galata'nın Etnik Yapısı”, *İstanbul*, sayı 1, İstanbul, 1992.

Ergüden, Başak, *Galata Hanları (1868-1945)*, İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Fontmagne, Baronne Durand, *Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul*, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.

Güneş, Mehmet, “Osmanlı Döneminde İstanbul'da Vilayet İdaresinin Teşekkülü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 37, 2015.

Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu, 1830-1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Malumat Gazetesi, c.6, sayı 129, 15 Nisan 1898.

Mantran, Robert, *İstanbul Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Öke, Mim Kemal, *Saraydaki Casus*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 2013.

Toprak, Zafer, “Osmanlı'nın Son Dönemlerinde İstanbul Sokaklarında Marjinaler: Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no 38, Mart 2008.

Ubicini, Jean-Henry Abdolonyme, *1855'de Türkiye*, çev. Ayda Düz, 2. cilt, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.